

Зборообразувачки процеси кај глаголите изведени од сопствени имиња во германскиот јазик

Ирена Павлова, Билјана Ивановска,
Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
(E-mail: irena.pavlova@hotmail.com; biljana.ivanovska@ugd.edu.mk)

Апстракт

Во овој труд се прави приказ на зборообразувачките процеси кај глаголите во германскиот јазик, пред сè, оние изведени од сопствени имиња (лични имиња, презимиња, прекари, псевдоними, фамилијарни, племенски, етнички и географски имиња). Се прави обид да се побие мислењето дека глаголите изведени од сопствените имиња се многу ретки. Објаснувањата ги поткрепуваме со примери од типот: Charles C. Boycott (*boykottieren/бојкотира*), Christian J. Doppler (основоположникот на доплер сонографијата, *dopplern/донлер*), Gregor Mendel (*mendeln* или *ausmendeln* / закони за наследни белези), Charles D. Dotter (*dotter/синоним за ангиопластика*) и др. Како корпус се користат германски потврди од дневни и неделни весници и списанија кои беа најдени во германскиот јазичен корпус на Институтот за германски јазик во Манхајм. Целта е да се покаже дека глаголската форма од презимето „*Röntgen*“ (Рентген) не е единствен пример за овој вид на зборообразувачки процес во германскиот јазик (*röntgen*). Се наведуваат примери на германски глаголи кои се етаблирани во јазичниот систем, а кои се изведени со експлицитна деривација, со конверзија или со внатрешна зборовна промена на сопствените имиња. Се опишуваат глаголите, како: *stoibern, brahmisen, thomasmannen, wagnern* кои изразуваат дека личноста се однесува, изгледа, зборува, пишува и/или мисли како одредената/именуваната личност изразена преку овој глагол. Идејата е да се покаже дека глаголите изведени од сопствените имиња се чести и општо прифатени во германскиот јазичен систем.

Клучни зборови: *зборообразување, глаголи, сопствени имиња, деривација, конверзија*

1. Вовед

Трудов го структурираме во следниве истражувачки целини: 1) Вовед, 2) Теоретски поставки, 3) Цели на истражувањето (структура, значење и функција), 4) Резултати, 5) Заклучок.

Во воведот даваме осврт на зборообразувачките процеси на глаголите во германскиот јазик, според Димитрова М., Иванова М. и сор. (2006) и ги прикажуваме следниве зборообразувачки процеси кај глаголите, што ги поткрепуваме со неколку примери:

- А) Композиција (глагол+глагол) — (*presspolieren, trennschleifen*),
- Б) Конверзија — (*dampfen←Dampf, regnen←Regen*),
- В) Експлицитна деривација — (*bedienen, bedrohen*, /транзитивизација со префикс/),
- Г) Имплицитна деривација — (*saugen-säugen, fallen-fällen*).

Како корпус се користат германски потврди од дневни и неделни весници и списанија кои беа најдени во германскиот јазичен корпус на Институтот за германски јазик во Манхајм (DeReKo, COSMAS II) и за кои е дозволен слободен пристап преку интернет.

Глаголската форма од презимето „*Röntgen*“ (Рентген) не е единствен пример за овој вид на зборообразувачки процес во германскиот јазик (*röntgen*)¹. Се наведуваат примери на германски

¹ „Leider doch. 1968 etwa haben wir einem englischen Team erlaubt, Tutanchamun zu **röntgen**. Wie wir heute wissen, hat es einfach einen Teil der Mumie gestohlen!“ (Süddeutsche Zeitung, 22.01.2014, S.16)

глаголи кои се етаблирани во јазичниот систем, а кои се изведени со експлицитна деривација, со конверзија или со внатрешна зборовна промена на сопствените имиња. Идејата е да се покаже дека глаголите изведени од сопствените имиња се чести и општо прифатени во германскиот јазичен систем. Charles C. Boycott (*boykottieren/бојкотира*), Christian J. Doppler (основоположникот на доплер сонографијата, *dopplern/донлер*), G. Mendel (*mendeln* или *ausmendeln*/закони за наследни белези), Charles D. Dotter (*dottern/синоним за ангиопластика*) и др.

Во понатамошниот дел од текстот даваме табеларен приказ на глаголите изведени од сопствени имиња, името од кое се изведени, нивното значење според Толковниот речник на македонскиот јазик (2014) како и значењето според Дуденовиот речник за значењето на германските зборови достапен на интернет.

Табела (1)

<u>Глагол</u>	<u>Личноста, според која е изведен глаголот</u>	<u>Значење на глаголот според „Duden – Online WB“</u>	<u>Значење во македонскиот јазик</u>
röntgen	Wilhelm Röntgen – германски машински инженер и физичар	mit Röntgenstrahlen untersuchen	прегледува на рентген (рентген – апарат за преглед (снимање) на телото со помош на рентгенски зраци)
fletschen	Според американскиот медицинар Флетчер, (Mittelhochdeutsch)	von Tieren als Ausdruck der Aggression dem Gegner die Zähne zeigen; blacken	‘ржи (испушта специфичен глас, реве, покажува заби некому)
galvanisieren	Luigi Galvani- италијански истражувач , физичар и анатом	mithilfe der Elektrolyse mit einer dünnen Schicht aus Metall überziehen	галванизира (покрива со слој на метал со помош на галвански електрицитет)
lumbecken	Emil Lumbeck- германски пронаоѓач	Bücher durch das Aneinanderkleben der einzelnen Blätter ohne Fadenheftung binden; aufbinden	врзува; поврзува, (соедини, спои со јазол два краја на конец, јаже и сл.; врзе, соедини, спои едно со друго)
lynchen	William Lynch, претседател на граѓанскиот суд во Вирџинија, американски судија	ohne Urteilsspruch töten	линчува (без судска предуда), извршува линч над некого, казнува со најстрога казна (бесење, каменување, стрелање) на самото место, без судење
mensendiecken	Bess Mensendieck, холандско-американска докторка и наставничка по гимнастика	eine bestimmte, besonders dem Körper der Frau angepasste Gymnastik betreiben	вежба гимнастика (физички вежби што служат за развивање и одржување на мускулатурата на телото)

merzerisieren	John Mercer-англиски индустријалец	verdichten und glänzend machen	да прави нешто густо и сјајно (на пр. со употреба на памук)
morsen	Samuel Morse, американски сликар и пронаоѓач на телеграфски систем	mit dem Morseapparat Morsezeichen geben	испраќа Морзеови пораки (само во изразот Морзеова азбука - код во кој секоја буква или знак е претставен со специјална комбинација од точки и цртички и се користи во морзеовиот телеграфски апарат)

bezirzen	Zauberin Circe, грчко-митолошка волшебничка	auf verführerische Weise durch charmante Überredung für seine Wünsche gewinnen	кандиса, намами, смота, (свие во клопче, намота на нешто; излаже, измами некого)
fuggern	Jakob & Anton Fugger, германско трговско семејство, бизнисмен од Швабија	Handeln treiben	води трговија, тргува
fringsen	Josef Kardinal Frings, архиепископ, кардиналот Фрингс од Келн, кој чувствително го согледал преживувањето од повоениот период	etwas aus der Not heraus stehlen	одзеде; украде (зеде нешто што му припаѓало на друг), санкционираната, илегалната набавка на средства за преживување и огревен материјал
kneippen	Pfafer Kneipp, баварски римокатолички свештеник, познат како хидротерапевт и билкар	eine Kneippkur machen	лечи, лекува, лечење со водена масажа.
verballhornen	Johann Ballhorn, германски печатар	entstellen	изобличи (смени облик на нешто, направи да биде без вообичаениот облик, нагрди, изопачи)
aphrodisieren	Афродита – грчка божица на убавината	scharmieren	предизвикува љубовни чувства, шармира

2. Структура

XX
XX
XX
XX

3. Заклучни белешки

Глаголите изведени од имиња се општо прифатени и често употребувани во јазичниот систем. Како зборообразувачки процеси кои ги сретнавме кај овие глаголи се: конверзија и експлицитна (поретко имплицитна) деривација. Овие се поврзани се со усна и пишана комуникација, а некои не се временски ограничени. Како перспектива на идно истражување би била контрастивна студија во јазичниот пар германско-македонски.

4. Литература

а) На латиница

- Dimitrova, M., Ivanova, M., Stereva, K. (2006): „Wortbildung und Semantik“. Universitätsverlag „Hll. Kyrill und Method“. Veliko Trnovo, 2006.
- Donalies, E. (2016): „Röntgen-Verben aus Personennamen“. Sprachreport 32 (2016), H.3, S. 34-37.
- Hornbruch, H. (1996): Deonomastika – Adjektivbildungen auf der Basis von Eigennamen in der älteren Überlieferung des Deutschen. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht (= Studien zum Althochdeutschen 31).
- Wengeler, M. (2010): *Schäubleweise, Schröderisierung und riestern*. Formen und Funktionen von Ableitungen aus Personenamen im öffentlichen Sprachgebrauch. In: Komparatistik online, S. 79-98.

б) на крилица:

- Толковен речник на македонскиот јазик, 6 тома, (редакција: К. Конески, Ж. Цветковски, С. Велковска), Институт за македонски јазик, 2003, 2005, 2006, 2008, 2011, 2014).

в) Интернет линкови:

COSMAS II – Corpus Search Management and Analysis System

DeReKo – Deutsche Referenz Korpus

Duden, On-line WB. <https://www.duden.de/woerterbuch>